

4. Словарь современной экономической теории Макмиллана. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 608 с.
5. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі: [монографія] / Б. Губський. — К.: Наукова думка, 1998. — 390 с.
6. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : [монографія] / А. А. Пересада. — К. : Лібра, 2002. — 472 с.
7. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. — К. : Знання, 2007. — 1072 с.
8. Шарп У., Александер Г., Бэйли Дж. ИНВЕСТИЦИИ: Пер. з англ. — М.: Инфра-М, 2004. — XII, 1028 с.
9. Гитман Л. Дж., Джонс М. Д. Основы инвестирования: Пер. с англ. — М.: Дело, 1997. — 1008 с.
10. Царев В. В. Оценка экономической эффективности инвестиций. — СПб.: Питер, 2004. — 464 с.
11. Черевик Е. Д. Инвестиционный процесс в развивающихся странах: [монографія] / Е. Д. Черевик. — М. : Изд-во УДН, 1988. — 148 с.
12. Маренков Н. Л. Основы управления инвестициями: [учебник] / Н. Л. Маренков. — М.: Едиториал, 2003. — 440 с.
13. Блауберг И. В. Философский принцип системности и системный подход / И. В. Блауберг, В. Н. Садовский, Э. Г. Юдин // Вопросы философии. — 1978. — № 8. — С. 39—52.
14. Черняк Ю. И. Системный анализ в управлении экономикой / Ю. И. Черняк. — М.: Экономика, 1975. — 192 с.
15. Політична економія : [навчальний посібник] / [К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. К. Т. Кривенка]. — Вид. 2-ге, без змін. — К.: КНЕУ, 2006. — 508 с.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2010 р.

УДК 331.5 (075.8)

Т. І. Осадча, здобувач кафедри менеджменту банківської діяльності ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ У БАНКАХ: ПРИНЦИПИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ

АНОТАЦІЯ. Досліджено проблеми побудови ефективної системи корпоративного управління у банках, які стають особливо важливим для сучасних трансформаційних процесів у вітчизняній економіці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: корпоративне управління, банківська система, система корпоративного управління.

АННОТАЦИЯ. В статье исследуются проблемы построения эффективной системы корпоративного управления в банках, которые становятся особенно важными для современных трансформационных процессов в отечественной экономике.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: корпоративное управление, банковская система, система корпоративного управления.

ABSTRACT. In the article the problems of construction of the effective system of corporate management are probed in jars which become especially important for modern transformation processes in a domestic economy.

KEY WORDS: corporate management, banking system, system of corporate management.

Корпоративне управління як економічна категорія є складною системою економічних відносин, яка включає ряд внутрішніх і зовнішніх елементів. Не існує єдиного визначення корпоративного управління ні в зарубіжній, ні у вітчизняній науковій літературі. Іноді корпоративне управління визначають як систему органів управління або сукупність організаційно-правових норм. Такі визначення мають право на існування, але складність даного явища потребує більш глибокого підходу до його сутності, адже корпоративне управління здійснюється на різних рівнях: окремих управлінців, окремих підприємницьких структур, а також на рівні держави — окремими (спеціальними) державними органами. Окремого підходу вимагає історичний контекст формування системи корпоративного управління в Україні та врахування особливостей банківської системи, як окремого сектору економіки, що особливо важливо в умовах подальшого її розвитку. Тому фахівці все частіше звертаються до якісної сторони названого явища, мову ведуть про належне або ефективне корпоративне управління.

Зовнішні ринки капіталів, де діють жорсткі вимоги до якості корпоративного управління, надаючи перевагу корпораціям, керованим належним чином, сприяють зниженню інвестиційних ризиків. У свою чергу, такі ринки виявляються набагато ефективнішими, приваблюючи більше інвесторів, готових надавати капітали за нижчою ціною та узгоджують інтереси власників та користувачів капіталів. Тому якість корпоративного управління виявляється одним із суттєвих факторів у прийнятті інвестиційних рішень. Підвищення рівня корпоративного управління є однією з найгостріших проблем економіки України, особливо за умов активного входження іноземного банківського капіталу [1, с. 44].

Названі проблеми спричинили ряд ініціатив, зокрема з боку Міжнародної фінансової корпорації (IFC), яка є провідною міжнародною фінансовою установою з питань інтеграції корпоратив-

ного управління в інвестиційні процеси. Одним із висновків дослідження, проведеного цією установою, стало положення, що банки, які дотримуються високих стандартів корпоративного управління, в яких воно діє як ефективна система, мають ширший доступ до капіталів, найкращим способом використовують потенціал наявних акціонерів (пайовиків) та надані ними ресурси, та мають змогу залучати нових інвесторів, таким чином отримуючи переваги у довгостроковій перспективі.

Теоретичною основою створення корпоративного сектора економіки в Україні стало формування відповідного інституційного середовища, заснованого на міжнародних універсальних принципах корпоративного управління. Основним моментом у цьому процесі виступає визначення та підтримання Принципів корпоративного управління, оскільки вони не є законодавчим актом, а лише носять рекомендаційний характер. По суті — це правила ділової етики, зобов'язання чесно, відкрито та справедливо вести бізнес, які добровільно беруть на себе національні компанії, банки, учасники фондового ринку.

Варто зазначити, що рівень усвідомлення учасниками ринку України важливості Принципів корпоративного управління є досить низьким. Найбільшого розвитку корпоративне управління набуло у країнах з високо розвинутим ринком капіталу, як акціонерного, так і банківського. До таких країн можна віднести: Великобританію, США, Німеччину. В розвинутих країнах динамічний розвиток фондового ринку, значні обсяги капіталів, що обертаються, стали суттєвими передумовами для відпрацювання, таких механізмів впливу, які забезпечують достатній рівень контролю за діяльністю компаній та банків. Тому загальні принципи корпоративного управління стали відображенням досвіду їхньої діяльності в світі. На цій основі ґрунтується класифікація загальних принципів корпоративного управління провідних міжнародних фінансових організацій: Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейського Банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Конфедерації європейських асоціацій акціонерів (КЕАА). Удосконалення та підвищення ефективності корпоративного управління в банках передбачає дотримання загальноприйнятих міжнародних стандартів корпоративного управління з урахуванням міжнародного досвіду та національних особливостей.

Необхідність побудови ефективної системи корпоративного управління в банках визначається їх залежністю від довіри вкладників, більшою чутливістю до потенційних ускладнень у випадку неефективного управління. Відповідно до розробленого Базельським комітетом з банківського нагляду консультативного документа «Удосконалення

корпоративного управління в банківських установах», банкам рекомендовано розробити стратегію корпоративного управління своєї діяльності та неухильно її дотримуватися. Тому Національний банк України з урахуванням найкращих сучасних міжнародних практик корпоративного управління, що можуть бути застосованими українськими банками, розробив методичні рекомендації.

Вони містять ключові засади, на основі яких мають розвиватися корпоративні відносини в українських банках та конкретні рекомендації щодо якісного та прозорого управління ними. З урахуванням найкращих сучасних міжнародних практик корпоративного управління для застосування українськими банками розроблено методичні рекомендації НБУ. За основу розроблених методичних рекомендацій були взяті ключові принципи ОЕСР. У них декларується, що чітке їх дотримання дасть змогу банкам забезпечити ефективне управління, приймати узгоджені рішення, посилити довіру і підвищити відповідальність, а також уникнути конфлікту інтересів, сприяти розкриттю інформації та її прозорості й у зв'язку з цим підвищити захист інтересів акціонерів банків та довіру вкладників, кредиторів і громадськості.

Поява даного документа обумовлена розумінням важливості корпоративного управління та його впливу на розвиток інвестиційних процесів, на ефективність діяльності банків та їх конкурентоспроможність. Національні принципи корпоративного управління поєднують загальні принципи та особливі, які розроблені із врахуванням національних особливостей формування корпоративного сектора економіки, законодавства і сформованої системи управління банками в Україні (рис. 1).

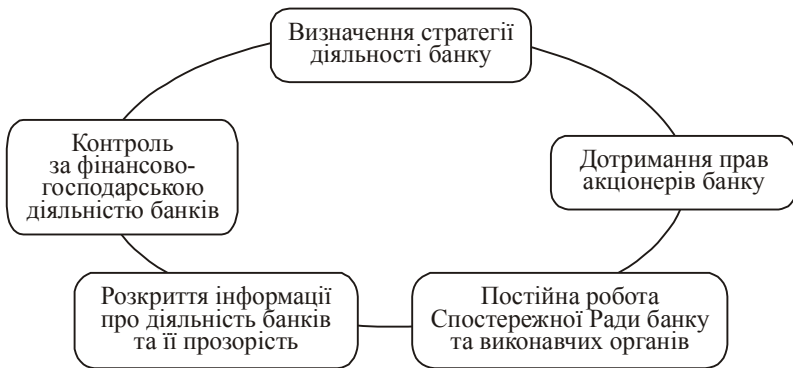

Рис. 1. Складові ефективного корпоративного управління у вітчизняних банках

Загалом вважається, що дотримання зазначених принципів і є основою ефективного корпоративного управління в банку. Але рекомендаційний характер та добровільне застосування таких принципів корпоративного управління стримує формування ефективної моделі корпоративного управління. На практиці важливу роль відіграють замкненість вітчизняних банків, орієнтація на інтереси власників та стратегічних інвесторів та ігнорування прав дрібних інвесторів, а також закритість від більшості зацікавлених осіб.

Призначенням корпоративного управління в банках є забезпечення здійснення діяльності установи в інтересах усіх інвесторів, які забезпечують надходження фінансових ресурсів. Відповідно, ефективне корпоративне управління у банках створює поле для визначення повноважень, прав і відповідальності різних груп власників та інвесторів, регулює їх взаємовідносини в сфері управління банком.

В економічному аспекті, якість управління розглядається як інтегрована характеристика банку, щодо успішного ведення бізнесу, кінцевою метою якого є підвищення рівня його капіталізації. Світова фінансова криза загострила проблему необхідності переосмислення принципів регулювання діяльності банків, а також посилила потребу в розробці та впровадженні нових підходів і методів оцінки системних ризиків, створенні контрциклічних норм достатності капіталу на періоди економічних піднесень і спадів [2, с. 4]. Саме з цією метою Базельським комітетом з питань банківського нагляду було розроблено пакет реформ, який отримав назву Базеля III. Головною метою запропонованих в Угоді про капітал змін є підвищення якості, прозорості й удосконалення структури банківського капіталу, що не можливе без ефективного корпоративного управління в банках.

Оцінка корпоративного управління в Україні виявила існування проблем формування сучасного корпоративного сектора економіки та забезпечення ефективного корпоративного управління. Основна проблем корпоративного управління, як вважають та демонструє практика зумовлені: недосконалістю інститутів управління; непрозорістю структури управління; відсутністю ефективних механізмів саморегулювання у сфері корпоративних відносин у самому банку; браком міжнародної практики корпоративного управління або її нехтуванням.

Історичні проблеми пов'язані із приватизаційними процесами (формуванням акціонерних товариств) в Україні, роллю держави у взаємовідносинах з банками в перехідний період та ідеологією

внутрішнього управління. Акціонерні банки створювалися, в основному, не класичним шляхом об'єднання капіталів, а шляхом розподілу та викупу уже сформованих статутних фондів під час сертифікатної приватизації. При цьому, через значні масштаби сертифікатної (безплатної) приватизації, банківські установи не отримали реальних інвестицій, що зумовило несприйняття управлінським персоналом акціонерів як власників.

Принципове корпоративне управління з'являється там, де є багато дрібних власників. До переважної більшості українських промислових і фінансових компаній це не може бути застосовано. Власниками більшості українських банків є обмежене коло юридичних і фізичних осіб, тому вони і визначають стандарти корпоративного управління. Дані щодо структури власності українських банків довгий час залишалися доступними лише за організаційно-правовою формою, кінцеві власники за цих умов залишалися невідомими, незважаючи на намагання НБУ змусити банки надавати інформацію щодо цього [3, с. 144].

Проведені дослідження виявили достатньо факторів, які не дають змоги широко та ефективно застосовувати переваги корпоративного управління в банківському секторі. Тому доречно, на наш погляд, розділити проблеми ефективного корпоративного управління на такі, що мають об'єктивну та суб'єктивну основу. Окрім того, виділення наявних проблеми в їх історичних, управлінських та законодавчо-практичних межах дозволяє більш обґрунтовано підходити до розробки заходів для подальшого їх вирішення (рис. 2).

І навіть якщо у банку були міноритарні акціонери, в більшості випадків все одно йшлося про моновласність. Адже склалося так, що більшість не сплачували грошових коштів за акції банку. Найчастіше такими акціонерами виступали працівники банків, які отримували акції з метою концентрації контролю над банком, або оптимізації оподаткування. За вказаних умов низькою залишалася ліквідність акцій українських банків. Саме тому реалізація одного з базових міжнародних принципів корпоративного управління — забезпечення захисту прав акціонерів в українській банківській системі носить формальний характер. Зрозуміло, в статутних документах банків механізми захисту прав акціонерів прописані достатньо чітко. Проте для власників і, відповідно, для менеджменту банків впровадження цього стандарту на практиці поки що не є актуальним.

Рис. 2. Проблеми забезпечення ефективного корпоративного управління

Якість управління в кредитній організації зовсім не є лише внутрішньою справою самих професійних банкірів. Виконуючи ряд публічних функцій в економіці, банки діють на перетині ін-

тересів суспільства і приватного бізнесу [4, с. 178]. Проблема неналежного корпоративного управління передбачає, що середовище функціонування банків в Україні залишається досі складним, з великою кількістю неринкових ознак, адміністрування замість управління. Для нормального функціонування банків необхідні специфічні об'єкти інфраструктури фінансового ринку. Темпи створення об'єктів ринкової інфраструктури є бар'єрами для розвитку корпоративного управління в Україні.

Провідна роль держави, в особі Національного банку та підпорядкованість діяльності банків державній політиці спонукає підвищуватися рівень транспарентності діяльності банків, як одного із найефективніших методів розвитку здорової конкуренції, підтримки високої дисципліни на ринку банківських послуг, захисту інтересів кредиторів і вкладників. Тому Національний банк України станом на 1 січня 2008 року вперше розмістив на своєму офіційному сайті в мережі Інтернет (www.bank.gov.ua) інформацію про власників істотної участі в банках України. Інформація про власників банків включає дані щодо найменування власника істотної участі, коду і назви країни та частки в статутному капіталі (пряма та опосередкована участь), розміщується щокварталу — протягом п'яти днів після закінчення місяця, наступного за звітним.

Управлінські проблеми неналежного корпоративного управління в українських банках полягають у низькому рівні професіоналізму керівників, відсутності знань, умінь та навичок використання існуючого досвіду та несформованій корпоративній культурі. Якісні зміни, які проходять у процесі опанування корпоративного управління висувають нові вимоги до професійної підготовки та рівня знань як керівників, менеджерів, так і рядових акціонерів. У цій же площині перебувають проблеми невідпрацьованої системи мотивації керівництва та персоналу банків, що набули особливої актуальності в період останньої банківської кризи [5, с. 112].

Тенденцією останніх років стало визнання активними учасниками корпоративних відносин та корпоративного управління інших зацікавлених груп, очікування яких пов'язані не лише з отриманням прибутків, але із реалізацією інших легітимних інтересів, які збігаються в одних сферах, але розходяться в інших. У цьому сегменті ефективно корпоративне управління передбачає створення такої системи відносин між власниками, менеджерами, а також зацікавленими особами, яка забезпечуватиме прибуткову діяльність банку, рівноважний вплив та баланс інтересів учасників корпоративних відносин, що постійно покращуватиме фінансовий стан установи та запобігатиме корпоративним конфліктам.

Законодавчо-практичні проблеми забезпечення ефективного корпоративного управління включають такі групи: порушення участі акціонерів в управлінні, порушення компетенції загальних зборів акціонерів та спостережних рад банків, існування особистої зацікавленості посадових осіб, порушення права на частку в прибутку та активах, недостатній рівень поінформованості акціонерів про діяльність товариства, порушення прав на розпорядження акціями як старих, так і нових випусків. Перелічені законодавчо-практичні проблеми обумовлені недосконалістю відповідної нормативної бази, що не дозволяє своєчасно вирішувати ті проблеми, які виникають внаслідок недоліків чинного законодавства та відсутністю навіть мінімального дотримання встановлених вимог. Так, відсутність регламентування багатьох аспектів діяльності банків дає можливість ігнорувати, або прямо порушувати законні права та інтереси акціонерів банків без формального порушення норм чинного законодавства.

Світові принципи корпоративного управління не є застиглими і змінюються відповідно до змін у практиці управління, пов'язаних із розвитком фінансових ринків, зумовлених зростанням потреб у капіталі, приватизацією та збільшенням обсягів міжнародних інвестицій. Корпоративне управління розглядається як ключове питання при створенні ефективної ринкової економіки, заснованої на верховенстві права.

Розкриті проблеми відображають такі риси та особливості корпоративного управління в банківській системі України, як: директивний шлях створення, формування у більшості банків непрозорої та закритої структури власності, недостатня роль у корпоративному управлінні спостережних рад, великі масштаби прихованого скуповування акцій колишнім керівництвом банків і пов'язаних з ними особами, відсутність сильного зовнішнього контролю за діяльністю органів управління, нехтування існуючою міжнародною практикою корпоративного управління. Процес формування ефективного корпоративного управління у вітчизняних банках є надзвичайно складним, комплексним і враховує багато факторів на макро- і макрорівнях, але саме він забезпечує поступове зростання національної економіки, позиціонує її як інвестиційно-привабливий об'єкт.

Література

1. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи [Текст] / О. Дзюблюк // Банківська справа. — 2008. — № 2 (80). — С. 37—45.

2. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору [Текст] / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник НБУ. — 2011. — № 1. — С. 4—9.

3. Колодій О. А. Вдосконалення корпоративного управління банку як елемента державного регулювання / О. Колодій // Регіональна економіка. — 2007. — № 4. — С. 140—145.

4. Устінова О. В. Обґрунтування корпоративної стратегії комерційних банків / О. Устінова // Вісник Донецького університету економіки та права. — 2010. — № 1. — С. 176—178.

5. Костюк О. М. Корпоративне управління у банках в умовах фінансової кризи: визначення пріоритетних напрямів розвитку [Текст] / О. Костюк // The Economic Messenger of the NMU. — 2009. — № 1. — С. 107—114.

Стаття надійшла до редакції: 17.01. 2011 р.

УДК 336.774.3

Т. П. Остапишин, канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

Н. А. Островська, аспірант кафедри
банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
начальник управління кредитування
ВАТ КБ «Глобус», м. Київ

КРЕДИТНИЙ МОНІТОРИНГ: ВРАХУВАННЯ ФАКТОРУ КРИЗИ

АНОТАЦІЯ. Досліджено причини неплатежів за кредитними договорами. Систематизовано фактори платоспроможності позичальника за кредитними договорами. Удосконалено систему кредитного моніторингу банку в умовах кризи. Запропоновано використання матричних моделей для оцінки ризику неповернення кредиту на основі диференціації аналізу його кредитної історії.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кредитний моніторинг, виконання зобов'язань за кредитними договорами, статистика за кредитними договорами, кредитний договір, кредитна історія.

АННОТАЦИЯ. Исследованы причины неплатежей по кредитным договорам. Систематизированы факторы платежеспособности заемщика по кредитным договорам. Усовершенствована система кредитного мониторинга банка в условиях кризиса. Предложено использование матричных моделей для оценки риска невозврата кредита на основе дифференциации анализа его кредитной истории.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кредитный мониторинг, выполнение обязательств по кредитным договорам, статистика по кредитным договорам, кредитный договор, кредитная история.